

Повстенко Ірина Петрівна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент

завідувач кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ДО КАБІНЕТНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ

Перехід з початкової школи в середню є складним, але при правильній організації він може сприяти психологічному, соціальному зростанню дитини, в іншому випадку - може стати болючим процесом пристосування, звикання.

Перша частина шкільного життя вже позаду - дитина відучилася в початковій школі. Вона подорослішала. Вона відчуває себе дорослою. Батьки чекають нових успіхів, злетів успішності (або, принаймні, залишитися на тій же планці). Але, на жаль, цього не відбувається. Більше того, дитина стала більш нервовою, неспокійною, іноді не може вирішити навіть ті задачки, які всього півроку назад робила "на рахунок раз", постійно забуває зошити, ручки, підручники, а в щоденнику з'явилися перші зауваження.

А всьому виною - адаптаційний період. Просто дитина ще не встигла перебудуватися на "дорослий лад".

В даний час перехід з початкової школи в середню збігається з кінцем дитинства - досить стабільним періодом розвитку. Як показує практика, більшість дітей переживає цю подію як важливий крок у своєму житті. Вони пишаються тим, що «вже не маленькі». Поява декількох учителів з різними вимогами, різними характерами, різним стилем відносин є для них зримим показником їхнього дорослішання. Вони із задоволенням і з певною гордістю розповідають батькам, молодшим братам, друзям про «добру» математичку або «шкідливого» історика. Крім того, певна частина дітей усвідомлює своє

нове становище як шанс заново почати шкільне життя, налагодити не сформовані стосунки з педагогами.

Перехід з початкової школи в середню пов'язаний із зростанням навантаження на психіку учня. Будь-які перехідні періоди в житті людини завжди пов'язані з проблемами. Перехід учнів з початкової школи - це складний і відповідальний період, від того, як пройде процес адаптації, залежить все подальше шкільне життя дитини.

Дана проблема давно хвилює як педагогів, так і психологів. Вони досліджують особливості адаптаційного періоду п'ятикласників, пропонують свої способи діагностики та корекційні програми. І все ж це не знімає гостроти цього питання. Щороку, в кожній школі все повторюється знову і знову.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що, незважаючи на велику кількість досліджень, деякі ключові питання психолого-педагогічного супроводу п'ятикласників в період адаптації до нових умов навчання залишаються в тіні і вимагають більш повного вивчення. Адаптація - один з найфундаментальних процесів, які забезпечують існування живого організму. Механізми адаптації дозволяють організму існувати в тих умовах середи, які постійно змінюються й ефективно функціонувати на всіх рівнях - від біохімічного, до рівня поведінки В самому широкому смислі слова «жити» - значить «адаптуватися».

Підводячи підсумок вищевикладеного, ми прийшли до висновку, що причинами шкільної дезадаптації п'ятикласників можуть бути:

1: **Зміна умов навчання.** Навчаючись у початковій школі, дитина була орієнтована на одного вчителя. Саме у нього треба було завоювати авторитет. Вже через деякий час після початку навчання цей учитель знав, на що здатна дитина, як його підбадьорити, підтримати, допомогти розібратися у складній темі. Дитина спокійно розвивалася, набувала знання в одному кабінеті, з одним основним учителем, його оточували одні й ті ж діти, і вимоги до виконання завдань і ведення зошитів були однакові. Все було звично. А вчитель - практично друга мама, яка і підкаже, і направить.

При переході ж в 5 клас дитина стикається з проблемою множинності: стало багато вчителів -предметників, кожен предмет вивчається у своєму кабінеті, і таких кабінетів - багато. Часто на цьому етапі діти переходять в іншу школу, в інший клас (наприклад, гімназійний). Тоді до всього вищесказаного додається ще й новий колектив, багато нових дітей. Руйнується звичний світ. Звичайно, освоїти все це непросто. Треба вивчити всіх нових вчителів, розташування всіх кабінетів. А на це потрібен час. І побігати по школі доведеться, бо то більше нікому нагадати, який наступний урок, і в якій кабінеті він буде. І до всього іншого, необхідно пам'ятати, що дитині треба завойовувати авторитет за новою, і не в одного вчителя, а у багатьох, з багатьма вчителями виробити свої відносини. Мимоволі злякаєшся розхвилюєшся - а в підсумку підвищується тривожність.

2: **Зміна вимог.** Ще ускладнює період адаптації неузгодженість вимог різних вчителів - предметників. Один просить завести зошит в 48 аркушів, інший - тоненькі зошити, але їх повинно бути 3 штуки. Викладач російської мови вимагає все виділяти зеленою ручкою, викладач математики - олівцем. З англійської вимагають завести окрему зошити-словник, з біології - все записувати в кінці звичайної робочої зошити. За літературі цінують висловлені власні думки, і всі ці вимоги треба не тільки вивчити, але й дотримуватися, і не заплутатися, де що треба робити.

3: **Відсутність контролю.** Всю початкову школу дитині допомагав один учитель. Він виконував функцію і вчителя, і класного керівника, і контролера. Швидко вивчивши всі особливості дитини, учитель допомагав йому контролювати навчальний процес. Одному дитині нагадає, що треба виконати домашнє завдання, іншому - щоб той приніс олівці, третьому пробачить невиконану вправу (бо знає, що дитину мучать головні болі) і залишиться з ним після уроків. Загалом, відстежував виконання всіх завдань усіма учнями. При переході в п'ятий клас такий індивідуальний підхід порушується. Відбувається як би знеособлення школяра. Є тільки п'ятикласники в цілому. У кожного предметника велике навантаження і багато

учнів з різних паралелей. Запам'ятати всі особливості всіх учнів він просто не в змозі. Тому в дитини створюється враження, що він нікому з учителів не потрібен, що можна і щось не зробити - в загальній масі це може пройти непоміченим. З іншого боку - з'являється деяка "безоглядність" з боку класного керівника. Він не стежить за поведінкою дитини на всіх перервах. Не організовує в повній мірі дозвілля після уроків. Звідси і раптово з'явилася у деяких дітей регресія - починає вередувати як маленький, грати з малюками (пішов до своєї першої вчительки) або бігати за класним керівником. А в інших навпаки, захоплене сп'яніння свободою пересувань.

4: **Прогалини в знаннях.** За роки навчання в початковій школі практично у кожного учня накопичуються незасвоєним теми, невідпрацьовані вміння і навички. Вони накопичуються як сніжний ком.. поясненнями відразу, як тільки було відмічено незасвоєння дитиною матеріалу Але якщо в початковій школі ці "шорсткості" згладжуються індивідуальним підходом вчителя і повторними (клас один, дітей небагато, можна встигати контролювати всіх). То в п'ятому класі такого відстеження не відбувається. І не засвоївши тему (і не підійшовши самому відразу за роз'ясненням до вчителя або батькам), дитина ризикує не зрозуміти матеріал наступний. Матеріал ускладнюється від уроку до уроку. І якщо попередні теми були не засвоєні, то школяр потягне цей шлейф далі, затягуючи вузол незнань. Так з'являються двійки. Іноді незасвоєним теми тягнуться ще з початкової школи. Адже відразу складно зрозуміти, що саме з пройденого матеріалу викликає складність.

Результати досліджень з вивчення навчальної мотивації учнів «Діагностика структури навчальної мотивації школяра» методикою М.В. Матюшиної.

Методика призначена для діагностики навчальної мотивації, визначення додаткових мотивів навчання.

Ця методика дозволяє проводити кількісне дослідження мотивації учнів, тобто її вимір.

Результати діагностики представлені у вигляді таблиці 1.

Таблиця. 1 Середні значення показників мотивації за методикою М.В.

Матюшиної

Клас	5 – А	5 - Б	5 - В	Середнє значення:
Пізнавальна	100	144	108	107,33
Комунікація	77	109	93	93
Емоційна	68	72	70	70
Саморозвиток	101	146	128	125
Соц. норми	104	157	131	130,67
Мотиви досягнення	98	147	121	122
Зовнішні фактори	83	122	93	99,33

Аналіз результатів діагностики дозволяє виявити ступінь прояву різних мотивацій для учнів школи та скласти ієрархію видів мотивації.

Так на першому місці (по середнім значенням) для підлітків 11-12 років стоїть мотивація соціальних норм (130,67 балів), на другому мотивація саморозвитку (125 балів), на третьому місці мотивація мотивів досягнення (122 балів), четверте місце займає пізнавальна мотивація (107,33), на п'ятому місці стоїть мотивація зовнішніх факторів (99,33 бала), далі йде комунікативна мотивація (93 бали), а на останньому місці в учнів виступає емоційна мотивація (70 балів).

Якщо ми розглянемо відхилення від середнього значення кожного виду мотивації, то констатуємо, що відхилення визначається рівнем школярів, які навчаються в даному класі.

Так по мотивації соціальних норм відхилення становить від середнього значення в 5 - А (-26,67 бали), в 5 - Б класі (+26,33 бала), а в 5 - В відхилення

становлять (+ 0,33 бала). Отримані результати свідчать, що мотивація соціальних норм для учнів школи має різне значення.

Найбільш значима мотивація соціальних норм для - 5 – Б

Найменш значима мотивація соціальних норм для - 5 – А

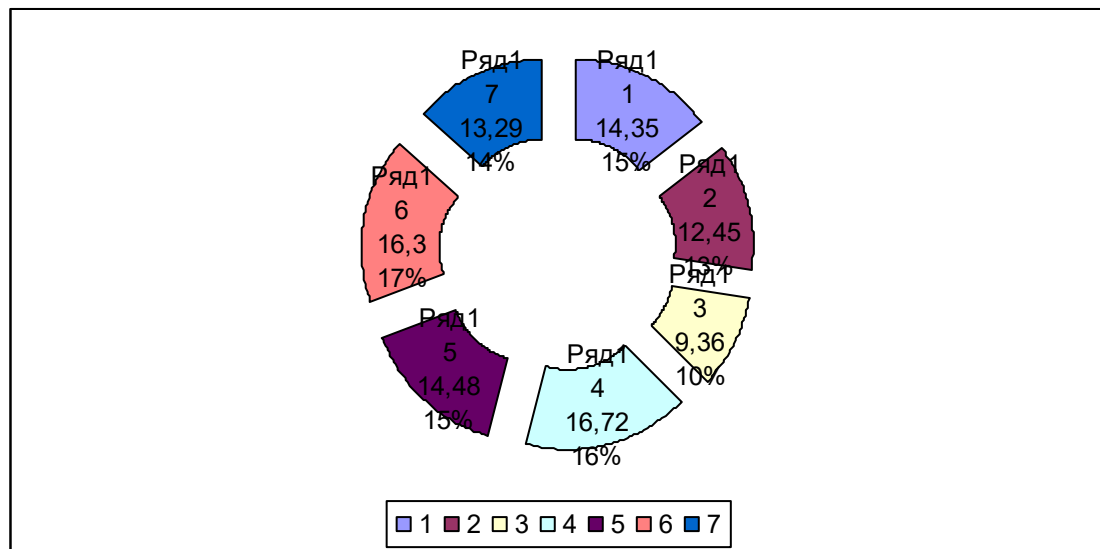

Рисунок 1 - Питома вага показників мотивації для учасників емпіричного дослідження

Нас зацікавило питання, які вікові і гендерні особливості мотивації існують у учасників дослідження. Для цього ми об'єднали значення показників в таблиці 2.

Таблиця 2 Гендерні та вікові особливості показників самооцінки

Мотивація	Дів.		Хлоп.	
	11 р.	12р.	11 р.	12 р.
Пізнавальна	117	60	95	46
Комунікація	91	58	88	42
Емоційна	75	38	66	31
Саморозвиток	127	78	106	57
Соц. норми	136	78	122	64

Мотиви досягнення	131	80	97	58
Зовнішні фактори	101	61	89	47

Результати таблиці дозволяють виявити вікові особливості мотивації. В залежності від статі у дівчаток 12 років, як і у хлопчиків 12 років, знижується пізнавальна мотивація. Та ж тенденція спостерігається і у всіх інших видах мотивації.

Комунікативна мотивація в учнів 12 річного віку знижується в $\frac{1}{2}$ рази, теж відбувається і з емоційною мотивацією.

Мотивація саморозвитку знижується на 1,6 раза, у дівчаток 12 років і в 1,8 раз у хлопчиків того ж віку.

Мотивація соціальних норм у дівчаток 12 років знижується в 1,74, а у хлопчиків 12 років 1,90 разів.

Мотиви досягнення цілей знижуються на 1,63 раза у дівчаток і на 1,67 у хлопчиків.

Мотивація зовнішніх факторів знижується на 1,65 раза у дівчаток 12 років, і на 1,89 раза у хлопчиків 12 років.

Отримані результати свідчать про виявлені гендерних та вікових особливостей показників мотивації здобувачів освіти.

Таким чином, нами виявлена тенденція, що характеризує особливості формування мотивації в адаптаційний період, а саме: 12 років і хлопчики і дівчатка мають більш низький рівень мотивації, ніж 11 - річні. Помітно виділяється на цьому тлі лише 5 - Б клас, в якому показники мотивації у хлопчиків у віці 12 років значно підвищуються, а у дівчаток навпаки знижуються.